

Na co należy zwracać uwagę?

- Warto zgłosić się do logopedy zawsze wtedy, gdy pojawiają się najmniejsze wątpliwości czy mowa dziecka rozwija się prawidłowo.
- Kiedy w niemowlęctwie nie obserwowaliśmy u dziecka takich zjawisk jak: głuzenie, gaworzenie.
- Kiedy zauważymy, że dziecko nie domaga się kontaktu słownego.
- Kiedy zauważymy, że dziecko nie nawiązuje i nie utrzymuje kontaktu wzrokowego z rozmówcą.
- Kiedy zaobserwujemy, że dziecko nie reaguje na mowę, na własne imię, na dźwięki.
- Kiedy zaobserwujemy, że dziecko jest niechętnie do kontaktów słownych, do mówienia.
- Kiedy jest „milczące”.
- Kiedy dziecko nie wskazuje przedmiotów, osób itp.
- Kiedy zaobserwujemy, że dziecko nie rozumie poleceń.
- Kiedy zaobserwujemy, że dziecko ma trudności w poprawnym budowaniu wypowiedzi.
- Kiedy zauważymy, że jest nieprawidłowa kolejność wyrazów w zdaniu, sylab w wyrazie, głosek w sylabie.
- Kiedy mamy wątpliwości czy dziecko dobrze słyszy i/lub widzi.
- Kiedy zaobserwujemy nietypową reakcję na dźwięki, np. dziecko zatyka uszy przy głośnej muzyce albo odwrotnie wręcz domaga się, aby było głośniejsze lub nie reaguje wcale na dźwięk.
- Kiedy dziecko często choruje na infekcje dolnych i górnych dróg oddechowych (zapalenia gardła, krtani, uszu, przerost migdałków).
- Kiedy zaobserwujemy, że dziecko nawykowo mówi przez nos.
- Kiedy zaobserwujemy, że dziecko ma nieustannie otwarte usta lub otwarte usta i język oparty o dolną wargę i zęby lub zęby.
- Kiedy zaobserwujemy, że dziecko nawykowo chrapie.
- Kiedy dziecko podczas artykulacji głosek: „s, z, c, dz”, „t, d, n”, „ś, ź, ć, dź”, „L” wsuwa język pomiędzy zęby lub ociera nim o zęby lub słyszymy wymowę zbliżoną do wymowy tytułowej postaci z bajki Disneya - Kaczora Donalda.
- Kiedy zaobserwujemy zmiany anatomiczne w budowie narządów mowy dziecka np. dziecko ma trudności z wysunięciem języka na brodę, co może oznaczać skrócone wędzidełko języka (często towarzyszy temu charakterystyczny kształt serca na czubku języka) lub nie ma możliwości domknąć ust, co może świadczyć o wadzie zgryzu lub o skróconym wędzidełku wargi.
- Kiedy zaobserwujemy, że dziecko ma znacznie obniżoną sprawność aparatu artykulacyjnego np. ma trudność z wysuwaniem języka na brodę, podnoszeniem języka w stronę noska, przesuwaniem na boki, oblizywaniem ust, kłaskaniem, czyli udawaniem konika.
- Kiedy zaobserwujemy trudności w zakresie poboru pokarmu – w niemowlęctwie trudności ze ssaniem, następnie trudności w przechodzeniu na kolejny poziomy poboru pokarmu, czyli jedzenie z łyżeczki i picie z kubeczka oraz trudności w zakresie koordynacji odgryzanie, żucie, połykanie, częste krztuszenie się, jedzenie z wysiłkiem, silna wybiórczość pokarmową.

- Kiedy zaobserwujemy u dziecka nadmierne ślinienie się.
- Kiedy zaobserwujemy, że dziecko zamienia głoski dźwięczne na bezdźwięczne, np. *b* na *p*, mówi zamiast balon to palon; *d* na *t*, mówi zamiast dom to tom; *w* na *f*, mówi zamiast wata to fata; *g* na *k*, mówi zamiast guma to kuma.
- Kiedy zaobserwujemy, że dziecko myli głoski podobne w brzmieniu, np. *s* – *c* (*sala* – *cala*).
- Kiedy zaobserwujemy, że dziecko zniekształca lub zastępuje głoski innymi nieznanymi w języku polskim, np. wymawia głoskę „*r*” tak jak wymawia się „*r*” w języku francuskim.
- Kiedy nasila się problem rozwojowej niepełności mówienia (zacinanie, powtarzanie sylab).
- Kiedy obserwujemy, że dziecko nie mówi w określonych sytuacjach lub miejscach lub mówiło a przestało.
- Kiedy zaobserwujemy, że poziom rozwoju mowy dziecka nie odpowiada normie wiekowej.
 - Dziecko około 1 roku powinno wypowiadać pojedyncze słowa np. mama, baba, tata.
 - Dziecko około 2 roku powinno tworzyć dwuelementowe wyrażenia typu: „mama da”, „baba tu”.
 - Dziecko 3 letnie potrafi porozumiewać się z otoczeniem, mowa jego jest już w pewnym stopniu ukształtowana, nie znaczy to jednak, że jest pozbawiona błędów i że jej rozwój nie odbywa się w dalszym ciągu.
 - Dziecko 3 letnie rozumie to, co do niego mówimy, jeżeli treść wypowiedzi nie wybiega poza jego wcześniejsze doświadczenia.
 - Dziecko 3 letnie spełnia polecenia zawierające znane mu wyrazy, np. wskazuje części ciała, twarzy, zabawek, przynosi przedmioty, próbuje wykonywać codzienne czynności według podanych instrukcji słownych, pytane – podaje swoje imię (uwaga! - jeśli rodzice nie zwracają się do dziecka po imieniu, tylko wołają np. „niuniuś” dziecko, może nie reagować na własne imię).
 - Dziecko 3 latnie komunikuje się z otoczeniem za pomocą zdania kilkuwyrazowego. Mówi chętnie i dużo. Opowiada o tym, co aktualnie widzi, „myśli głośno” mówiąc także do siebie. W jego wypowiedziach można dostrzec poszczególne kategorie gramatyczne, chociaż obserwuje się jeszcze wiele form niewłaściwych, które z czasem ulegną poprawie, np. ja dam pić piesu, nie mam spodniów.
 - Dziecko 3 letnie zaczyna zadawać wiele pytań. Początkowo pytania te nie są jasno sprecyzowane.
 - Dziecko 3 letnie może w trudnych wyrazach, w których spółgłoski są obok siebie (w grupach spółgłoskowych), opuszczać je lub zastępować innymi dźwiękami, np. pła zamiast pchła, gładopiś zamiast długopis.
 - U dziecka 3 letniego długość wyrazów może powodować przestawianie dźwięków mowy.
 - Dziecko 3 letnie artykulacja głosek:
 - ❖ Samogłoski ustne: a, o, u, e, i, y.
 - ❖ Samogłoski nosowe: ą, ę, chociaż w wymowie jego mogą występować odstępstwa, np. zamiana samogłosek: a-o, e-a, i-y. Jest to związane z niewykształconą sprawnością narządów artykulacyjnych.
 - ❖ Spółgłoski dwuwargowe: p, m, b (także zmiękczone pi, bi, mi).

- ❖ Spółgłoski wargowo – zębowe: f, w (także zmiękczone fi, wi), może się pojawiać zamiana głóska f na ch i odwrotnie, czyli zamiana głóska ch na f.
- ❖ Spółgłoski przedniojęzykowo zębowe: t, d, n.
- ❖ Spółgłoski przedniojęzykowo dźwięczne: L, (także zmiękczone Li).
- ❖ Spółgłoski środkowojęzykowe: ś, ź, ć, dź, ń, j.
- ❖ Spółgłoski tylnojęzykowe: k, g, ch (także zmiękczone ki, gi, chi).
- ❖ Spółgłoskę: ł.
- ❖ Spółgłoski przedniojęzykowo zębowe: s, z, c, dz zaczynają być wymawiane prawidłowo, choć częściej bywają jeszcze zastępowane przez ś, ź, ć, dź.
- ❖ Spółgłoski przedniojęzykowo dźwięczne: sz, rz, cz, dż są zastępowane przez ś, ź, ć, dź lub s, z, c, dz (jeśli te już się pojawiły w mowie dziecka).
- ❖ Spółgłoska przedniojęzykowo dźwięczna: r artykułowana jest jako j lub L, zamianę na ł należy obserwować i zwrócić uwagę na możliwości w zakresie pionizacji języka oraz czy dziecko prawidłowo wymawia głóskę L.
- Dziecko 3 letnie słyszy i potrafi różnicować wymowę prawidłową, np. samolot i siamolot, jego słuch mowny, a konkretnie słuch fonematyczny jest już w pełni rozwinięty. Dowodem na to są takie uwagi dzieci, jak np. nie mówi się siamolot tylko samolot, gdzie dziecko z emocjonalną intonacją podkreśla, że mówi się samolot (czyli samolot).
- Chociaż dużo głósek dziecko 3 letnie umie już wypowiedzieć poprawnie w izolacji i pod dyktando, jednak w mowie spontanicznej są one zamieniane na łatwiejsze pod względem artykulacyjnym, co wynika z tego, że narządy mowy nie są jeszcze dostatecznie sprawne.
- Dziecko 4 letnie rozumie i wykonuje nasze polecenia, także i te, które zawierają wyrażenia przyimkowe z przyimkami: na, pod, do, w, przed, za, obok itp., rozpoznaje kolory, pytane odpowiada, jak ma na imię, co robi, gdy jest mu zimno, kiedy jest głódne, zmęczone.
- Dziecko 4 letnie wykazuje ogromną chęć porozumiewania się, chęć do dzielenia się swoimi spostrzeżeniami. Posługuje się zdaniem kilkuwyrazowym. Wypowiedzi dziecka 4 letniego wybiegają poza aktualnie przeżywaną sytuację. Potrafi mówić o przeszłości, teraźniejszości i przyszłości – czasem myli określenia czasu (jutro byłem u babci, wczoraj będę miał urodziny). W jego wypowiedziach jest wiele form agramatycznych, ale pojawia się zaciekawienie poprawnością językową. Pyta o prawidłową postać wymawianiową lub gramatyczną danego wyrazu, a także o znaczenie nowych dla niego słów.
- Dziecko 4 letnie zadaje bardzo dużo pytań. Pytania te podyktowane ciekawością, są precyzyjne. Dziecko pyta nie tylko, co to?, ale także, jaki jest?, po co to?, dlaczego tak się dzieje? Na wszystkie pytania dziecka trzeba odpowiadać cierpliwie i wyczerpująco. W ten sposób pobudzamy rozwój dziecka – nie tylko rozwój jego mowy, ale także i intelektu. Stosuje neologizmy dziecięce, gdy nie pamięta lub nie zna nazwy przedmiotu czy zjawiska (np. ucholog – lekarz od uszu). Nie należy utrwałać neologizmów i zawsze podawać prawidłową nazwę.
- Wymowa dziecka 4 letniego staje się dokładniejsza. Dzięki dalszemu usprawnianiu się narządów artykulacyjnych i pionizacji przedniej części języka pojawiają się dźwięki

wymawiane wcześniej inaczej. Grupy spółgłoskowe są jednak jeszcze upraszczane a dłuższe wyrazy mogą być skracane.

- 4 latek artykulacja głosek:
- ❖ Samogłoski ustne: a, o, u, e, i, y.
- ❖ Samogłoski nosowe: ą, ę.
- ❖ Spółgłoski dwuwargowe: p, m, b (także zmiękczone pi, bi, mi).
- ❖ Spółgłoski wargowo – zębowe: f, w (także zmiękczone fi, wi).
- ❖ Spółgłoski przedniojęzykowo zębowe: t, d, n oraz s, z, c, dz.
- ❖ Spółgłoski przedniojęzykowo dźwiękowe: L, (także zmiękczone Li).
- ❖ Spółgłoski środkowojęzykowe: ś, ź, ć, dź, ń, j.
- ❖ Spółgłoski tylnojęzykowe: k, g, ch (także zmiękczone ki, gi, chi).
- ❖ Spółgłoskę: ł.
- ❖ Spółgłoski przedniojęzykowo dźwiękowe: sz, rz, cz, dż są zastępowane przez s, z, c, dz, a czasem przez ś, ź, ć, dź.
- ❖ Spółgłoska przedniojęzykowo dźwiękowa: r jest zastępowana przez L. Brak głoski r u dziecka 4 letniego nie powinien jeszcze niepokoić. **Uwaga!** Nie wolno zmuszać dziecka do realizacji dźwięku wibrującego r poprzez wydłużanie go w wypowiedziach osób dorosłych. Jeżeli aparat mowy nie jest jeszcze przygotowany do wymawiania r dziecko chcąc wytworzyć wibrację, uaktywnia np. zakończenie podniebienia miękkiego i tworzy dźwięk zdeformowany, który trzeba będzie korygować już u logopedy.
- Wypowiedzi dziecka 5 letniego przyjmują formę realizacji wielozdaniowej. Dziecko chętnie opowiada o przebiegu jakiegoś wydarzenia, relacjonuje obejrzany film lub przewiduje fakty, które jego zdaniem mogą zaistnieć. W swoich wypowiedziach uwzględnia kolejność zdarzeń i zależności przyczynowo skutkowe. Pytane o znaczenie słów, potrafi wyjaśnić je. Potrafi opisywać przedmioty podając ich cechy charakterystyczne oraz możliwości zastosowania tych przedmiotów.
- Nieprawidłowości gramatyczne zanikają. Dziecko dokonuje autokorekty i równie chętnie poprawia innych, np. młodsze rodzeństwo. W wypowiedziach 5 latków mogą się jednak jeszcze zdarzać uproszczenia grup spółgłoskowych.
- Mowa dziecka 5 letniego jest już w zasadzie zrozumiała. Prawidłowo wymawia wszystkie głoski języka polskiego. Głoski sz, rz, cz, dż pojawiają się w mowie dziecka w 4-5 roku życia, ale utrwalają w 6 a w niektórych przypadkach w 7 roku życia. Dziecko 5 letnie potrafi poprawnie powtórzyć głoski sz, rz, cz, dż w izolacji, jednak w mowie potocznej mogą być jeszcze wymawiane jak s, z, c, dz. 5 latek może wymawiać jeszcze r jako L, gdyż głoska r pojawia się w mowie dziecka w 4-5 roku życia (częściej w 5 roku życia dopiero), ale utrwała się w 6 a w niektórych przypadkach w 7 roku życia.
- 5 latek wysłuchuje głoskę w nagłosie, czyli na początku wyrazy. Początkowo samogłoski a następnie spółgłoski. Nabywa umiejętność głoskowania i sylabizowania prostych, krótkich wyrazów.

Materiał opracowany na podstawie literatury:

Danuta Emiluta Rozya „Wspomaganie rozwoju mowy dziecka w wieku przedszkolnym”, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno Pedagogicznej, Warszawa 2003.

I. Styczek „Logopedia”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1974.

L. Kaczmarek „Nasze dziecko uczy się mowy”, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1977.

J. Cieszyńska, M. Korendo „Wczesna interwencja terapeutyczna – stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6 roku życia”, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2007.

W dokumencie nie zastosowano zapisu fonetycznego głosek z przyczyn technicznych.